

"دیس دیاں واراں" تے اک جھات

سعید بھٹا دیاں گھنیاں کتاباں وچوں "کمال کہانی" تے "دیس دیاں واراں" دو اجیہاں کتاباں نیں، جیہناں دالانا اسیں سارے مل کے وی نہیں تار سکدے۔ "دیس دیاں واراں" دی پہلی جلد پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر نے چھاپی اے۔ اصولوں ایہو کم اے، جیہڑا ایہہ جیسے ادارے دی ذمہ داری اے تے ایہو جیسے کم نال ای ایہو جیسے اداریاں داناں نکلد اے۔

وار عربی شاعری دی صنف رجز دے نیڑے تیڑے دی شے اے۔ اوویں داہراں داہانہہ سرہا کرن پاروں وڈکیاں دی وڈیائی نوں چیتے کرانا، سورمیاں دیاں جدی پوڑیاں گنوا کے اوہناں دے اصلے نوں نتارنا، جنگ دی ونوونی دنیا دے ہر پکھ دی سمھال کرنا، لہو دے تانوں ساویاں رکھنا تے نشانی تے سرکھنڈی چھند دی ترکی چال نال جنگ دی گرمی تے گھس نوں امر کر دینا۔ انج واراں راہیں پنجاب دی تاریخ ای نہیں، پنجابیاں دے اندر دا لیل وی سمھالیا گیا اے۔ وار سنویا وار پڑھو تاں وار وچ نیندر یا سماتے کُنجی ہوئی خلقت نویں سروں ساہ لیندی دسدی اے تے ایہہ گن اجیہاں نوکلا گن اے جیہڑا شاعری دی کسے ہو ورنک کول موجود نہیں۔

ایہو گن "دیس دیاں واراں" دا سنج وی اے۔ پہلی جلد دیاں واراں دیسی قبیلیاں دیاں لڑائیاں بارے نیں۔ ایہناں گل چھ واراں وچوں پہلیاں دو نوں رے چدھر ڈ دیاں واراں نیں، جیہڑا پنجابی لوک ادب دا مشہور پاتر اے۔ پہلی وار میر بہرام دی اُنی ہوئی اے، جیہڑا نوں رے چدھر ڈ دا جدی میراٹی تے نوکر ہا۔ سعید بھٹا ہوراں بڑی لکھی کھونج نال ایہناں دا زمانہ ستارھویں صدی عیسوی متھیا اے۔ جیہڑے اٹھارھویں صدی عیسوی دے ادھ تائیں جیوندے رہے۔ انج میر بہرام دی لکھی وار اج توں تن پونے تن سو سال پہلاں دے پنجاب دے اندر لے کھلا رتے جگھے من دی سونہہ دیندی اے تے چنھاں کنارے وسدی خلقت دے مہاڑ دی دس پاندی اے۔ ایس وار راہیں دس پمدی اے کہ اوس ویلے دی وسوں اج دی وسوں توں کیڈی وکھری تے نوکیلی ہائی۔ جیویں سعید بھٹا دسد اے:

"ستارھویں صدی دے جھنگ دی پشوپال وسوں ہے۔ تگڑیاں قبیلیاں ہٹھاڑ دی بھونیں اُتے ای مل ماری ہوئی ہے۔ ڈنگر، پشوپال ہے۔ ہٹھاڑ وی دریادی سیکل اُتے ای واہی ہوندی ہے۔ ایہہ واہی وی ان کھاون جوگی ہے۔ چرائی دیاں ساویاں جُوباں اُتے مل ای تگڑیاں دی ہوند دانشان ہے۔" (ص 25)

نورے چدھر ڈ دی وار ایسے ہوند دی سمھال پاروں اے پر ایس وار راہیں پنجاب دے اوس ویلے دی وسوں، ورتاوا، سورم گتی، ریت رواج تے سبھ توں ودھ کے بولی وی سمھالی گئی اے تے ایہہ صفتاں میاں جانی دیاں وار دیاں وی نیں۔ دس پمدی اے پئی "میاں

جانی ایہہ پوڑی (وار) نورے چدھر ڈی حیاتی وچ ای لکھنی شروع کردتی ہاتے ایہدیاں مڈھلیاں آٹاں اوہناں نورے نوں گل وچ سنائیاں وی ہاں۔" (ص 70)

سعید بھٹا ہوراں ٹھکویں کاڈھ کڈھی اے، پئی ایہہ وار ستارہویں صدی دے اخیر لے دہاکے تیکر مکمل ہو گئی ہائی۔ انج ایس وار دی زبان، وسوں تے ورتاراوی تن سو سال پہلا دا اے۔ وڈکیاں دے ترکے دی ایس سنجی سمھال پاروں سعید بھٹا دے جس نہ گاویئے تاں ہو رکیہ کریئے؟

میںیں جانی دی وار دیاں تریٹھ 63 پوڑیاں تے چار سو چھیالی 446 ٹکاں نیں تے میر بہرام دی وار دیاں چھتھی 36 پوڑیاں تے دو سو یاراں 211 ٹکاں نیں۔ میر بہرام نرانشانی چھند ورتیا اے تے میاں جانی ہوراں، سرکھنڈی تے نشانی دوویں چھند ورتے نیں۔ میر بہرام دی وار نال، "وچار" وی اے۔ جیہڑا اوس ویلے دی نثر دا اگھانمونہ اے۔ ایہہ "وچار" رہندیاں چار واراں دا حصہ وی اے۔ انج "دیس دیاں واراں" راہیں ساڈی بولی دے دو گھائے پورے ہوئے نیں۔ انج سعید بھٹا توں آس اے پئی اوہ ایسے سودائی پئے نوں اپنی آنگ بنا کے اجیہے ڈھیر ہو رگھائے وی پورے کر سی۔

"دیس دیاں واراں" دیاں دوئیاں چار واراں میر چو غظہ دیاں لکھیاں نیں، ایہہ چار واراں "بھٹیاں بلوچاں دی وار"، "بھٹیاں نشو آئیاں دی وار"، "للیریاں منگسیاں دی وار" تے "للیریاں اعواناں دی وار" نیں۔ میر چو غظہ "نورے چدھر ڈی وار" دے شاعر میر بہرام دے پوترے ہن۔ اوہدے پیو دانام میر معظم ہاتے اوہ پپل بھٹا، تحصیل چنیوٹ ضلع جھنگ وچ جے۔ اگوں اوہناں دے پوترے میاں باز نوں گل کھ تے چنگے چیتے پاروں چنھاں دے کھار وچ لیجند منیا جاندا ہا۔ پنجابی دے مشہور لوک کتھی میاں کمال دین ہوراں وی گل کھ داڈھنگ اوٹھا تھوں سکھیا ہا۔ میر چو غظہ دیاں ایہہ واراں میاں باز ہوراں بڈھے وارے اپنے پوترے چو غظہ خان نوں لکھو اچھٹیاں ہن۔ سعید بھٹا دی کھوج موجب "بھٹیاں بلوچاں دی وار" 29 اپریل 1942ء نوں لکھوائی گئی۔ انج سو سال توں اُتے دا ایہہ ترکہ چھ پیڑھیاں مگروں ہمیش لئی سمھالیا گیا۔ دُوئی وار "بھٹیاں نشو آئیاں دی وار" دا ویلا ہوروی پچھیترا اے کیوں جے اوہد اگھ پاتر قادر بخش سمت 1862ء وچ مر دا اے، جیہڑا عیسوی تقویم موجب 1805-06ء بند اے۔ اُنجے میر چو غظہ دی لکھی تری وار "للیریاں منگسیاں دی وار" دا زمانہ اُنھویں صدی عیسوی دے وچکار دا اے تے چوتھی وار "للیریاں اعواناں دی وار" وی ایسے زمانہ دا ویرا کردی اے۔ انج میر چو غظہ دیاں واراں راہیں اسیں اٹھارہویں صدی دے اخیر توں اُنھویں صدی دے ادھ تاں دے پنجاب دی تاریخ تے وسیب دے رنگ ڈھنگ دے جانو بن دے ہاں تے اج دی وسوں پاروں وڈکیاں دی حیاتی تے اُلیل دا ایہہ دان کوئی معمولی دان نہیں۔ سعید بھٹا ہوراں ہک اودری ہوئی قوم دی خالی جھولی نوں بھرن پاروں جو کشت کشیا اے، اوہ سلاہن جوگ اے۔

ایہہ واراں پنجاب دیاں باراں دے واسیاں دے ٹا کرے دی کتھا ہوون دے نال نال پنجاب دی سیاسی تاریخ دا خزانہ وی نہیں۔ مغل، رنجیت سنگھ، اوہدی آل اولاد، دیوان ساون مل، مولراج ورگے پاتر پنجاب دے بدلے مزاج دی دس وی پاندے نہیں تے پنجابی وسیب دی ریت رواج نال جڑی خلقت دے آگو وی نہیں۔ دیسی قبیلیاں دے پاتر، مان انکھ، ویرتے مانتناں بھرے دسدے نہیں تے قبائلی زندگی دے سچے تے سُچھے پکھاں دے پاہرو نہیں۔ انج ایہہ واراں، پنجابی وار دی صنف نوں ہو رپیڈیاں تے سربا کر دیاں نہیں تے "سکھاں دی وار" تے "چٹھیاں دی وار" ورگیاں مشہور واراں دے پچھو کڑ نوں اگھاڑ دیاں نہیں۔

ایہتھے ایہناں واراں دی کہانیاں دا ویروا کرن دی گھل نہیں۔ انج وی سعید بھٹا ہوراں اپنی کتاب وی ایہہ کم ڈاڈھا پھباتے ٹھہاکے کیتا اے۔ اوہناں ادبی کھوج دے عالمی معیاراں نوں سامنے رکھیا اے تے کھوج دے کسے کھیترونو پینا نہیں رہون دتا۔ وار دی صنف بارے ویروا، تاریخی پچھو کڑ، پاتراں بارے کڑی تحقیق، ویلے دی ونڈتے زمانے دے تعین دے نال نال حوالے / حاشیے، انتظامی تے مالی اصطلاحاں، سوے، ناں، قوماں، وڑھیاں، تھان، نقشے تے ضمیمے اجیہاں وستاں نہیں۔ جیہڑیاں تحقیق دے کم نوں سُبجّاوی کر دیاں نہیں تے ایس کتاب نوں عالمی پدھر دے تحقیقی کم دا درجہ وی دیندیاں نہیں۔ پنجابی کھوج دی ٹور و جہوں ایہہ ڈھیراگوں دی بُرزی اے۔

میں ایس کتاب دیاں ڈھیر صفتاں کرن دی بجائے ایہہ آکھساں بھئی ایہہ کتاب ساڈی زبان، کلاتے ترکہ تہاں پکھاں نوں سمھال دی اے۔ پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر ایہناں تہاں پکھاں دی سمھال تے وادھے پاروں بنیا اے۔ انج ایہہ کتاب چھاپ کے اوس اپنے ہوون دا حق تاریا اے۔

آس اے! "دیس دیاں واراں" دی دوئی، تری تے ہو ر جلد اں وی جھبڈے چھاپے چڑھسن۔